

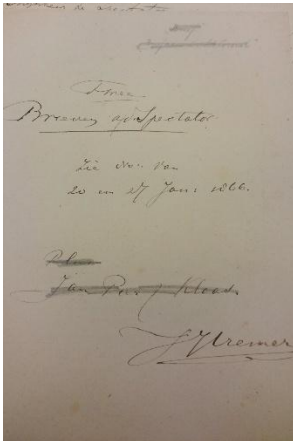


J.J. Cremer.



## Mijnheer de Spectator!

Ingezonden brief van J.J. Cremer (1827-1880) in De Nederlandsche spectator van 27 januari 1866, no. 4, p. 25-26. Het handschrift is in het bezit van de Koninklijke bibliotheek. Het artikel is gedateerd 22 januari 1866.



## Publicatieoverzicht:

1e druk in: De Nederlandsche spectator: uitgegeven onder medewerking van Dr. J. Bosscha, Jr., Dr. J. Ten Brink, M.F.A.G. Campbell e.a. Arnhem: D.A. Thieme. 's Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1866. Jrg. 1866, no. 4, 27 januari 1866. p. 25-26.

2e druk in: Het orgel: gedichtjes, gelegenhedstukken. Amsterdam: D. Noothoven van Goor, 1881. P. 117-122. Romantische werken, dl 14. Met een aantekening gedateerd 28 januari 1878 over het gebruik van de "G" en "CH". In b.v. "ligt" en "licht"

3e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden: A.W. Sijthoff, [1888]. 6e druk. p. 191-195. Vijftig-cents-editie, no. 22.

4e druk: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden: A.W. Sijthoff, [1890]. 7e druk. p. 191-195. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

5e druk: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden: A.W. Sijthoff, [1909]. 8e druk. p. 191-195. Vijftig-cents-editie, no. 22.

6e druk in: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden: A.W. Sijthoff, [1909]. 8e druk. p. 191-195. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

7e druk: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [1917]. 7e druk. p. 191-195. Romantische werken, blauwe serie.

8e druk: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [1917]. 7e druk. p. 191-195. Romantische werken, rode serie.

9e druk: De lelie van 's-Gravenhage. Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [c.a. 1920]. 8e druk. p. 191-195. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

10e druk in: Jacobus Jan Cremer Bloemlezing. www.lula.com. 2014. ISBN: 9781291895773.

11e druk: De lelie van 's-Gravenhage (Nederlandse editie) Kindle-editie. ASIN : B00OAM12D8

Publicatiedatum: 10 oktober 2014. Afdruk lengte: 501 p. bron ISBN: 384954236X

12e druk: De lelie van 's-Gravenhage. Z.pl., Hardpress, 2016. Kindle edition. Epub. 606 p. Asin: B018PJW83E.

13e druk: De lelie van 's-Gravenhage en andere verhalen. Z.pl., Project Gutenberg, 2020. Ebook 1230004329213. Digitale herdruk van de 7e druk.

Deze samenvatting van het schrijven van J.J. Cremer aan de redactie van *De Nederlandsche spectator* (27 januari 1866) belicht drie hoofdonderwerpen: de sociale misstanden rondom kinderarbeid, de hervorming van de Nederlandse spelling en de staat van de nationale toneelkunst.

### **Maatschappelijke en culturele reflecties in De Nederlandsche Spectator van januari 1866.**

In deze ingezonden brief ligt de belangrijkste focus op de schrijvende toestand van fabrieksarbeid door kinderen in Nederland en de trage voortgang van de commissie die dit onderzoekt. Cremer pleit hartstochtelijk voor wettelijke regulering, waarbij hij betoogt dat dit niet alleen een morele plicht is, maar ook in het belang van de nationale industrie en volksoontwikkeling. Daarnaast behandelt het document taalkundige verschuivingen, specifiek de spellingregels omtrent de 'g', en de noodzaak van kwalitatief hoogstaand Nederlands toneel om de volksgeest te verheffen.

### **I. De problematiek van fabriekskinderen.**

De centrale zorg in de brief is het lot van kinderen die in fabrieken werken. De auteur uit felle kritiek op de huidige gang van zaken en de schijnbare stagnatie in de aanpak hiervan.

#### ***De toestand van de kinderen:***

- **Extreme werktijden:** Kinderen worden op vele plaatsen gedwongen om "15 en meer uren daags" te werken.
- **Fysieke en mentale verwaarlozing:** De kinderen worden omschreven als "arme, bleeke, naar ziel en lichaam verwaarloosde kinderen".

- **Gebrek aan onderwijs:** Door de zware arbeid kunnen zij "niets NIETS kunnen leeren".
- **Ontmenselijking:** Cremer stelt dat mensen in Nederland worden gereduceerd tot "machines", waarbij hun status soms daalt tot "beneden het redeloze dier". Er wordt gewaarschuwd dat deze kinderen nooit zullen uitgroeien tot "kloeke mannen en vrouwen" of "knappe werklieden".

### ***De Traagheid van de Onderzoekscommissie:***

Er wordt kritisch gevraagd of de "commissie van onderzoek" is doodgebloed. Hoewel de Minister van Binnenlandse Zaken herhaaldelijk naar de uitslag vraagt, verloopt het proces "zeer langzaam". Cremer schrijft dit toe aan:

- Een mogelijk gebrek aan beschikbare tijd bij de commissieleden.
- "Velerlei natuurlijke bezwaren" waar de commissie mee kampt.
- De noodzaak van geduld, hoewel de urgentie hoog blijft.

## **II. Industrie, Overheid en Wetgeving.**

Cremer onderzoekt de spanning tussen economische belangen en menselijke rechten.

### ***Noodzaak van Wetgeving:***

Cremer roept de regering op om een wet uit te vaardigen die de arbeid van fabriekskinderen reguleert. De argumenten hiervoor zijn:

- **Handhaving van mensenrechten:** Een wet is noodzakelijk ter verdediging van maatschappelijke rechten en de veredeling van de geest.
- **Economisch belang:** Ondanks de vrees dat de industrie aan banden wordt gelegd, wordt betoogd dat een dergelijke wet juist in het belang is van de "bloei der Nederlandsche industrie" en de "wareachtige belang der volksontwikkeling".
- **Rechtvaardigheid:** Er wordt een scherp contrast getrokken met een arme vader die tot de kerker wordt veroordeeld voor het stelen van een brood, terwijl de structurele uitbuiting van kinderen onbestraft blijft.

### **De Rol van Fabrikanten.**

Cremer weigert te geloven dat alle fabrikanten "gevoellooze mensen" zijn.

- **Gewoonte en blindheid:** Velen zijn door gewoonte blind geworden voor de ellende; zij zien kinderen door een "doffe bril" als louter werktuigen.
- **Concurrentie:** De macht van de concurrentie wordt aangewezen als een belangrijke factor die welwillende fabrikanten weerhoudt van eenzijdige verbeteringen.
- **Voorbeelden uit het buitenland:** Er wordt verwezen naar het "praktisch nijvere Engeland" en de berichten van Mr. Samuel le Poole in *De Economist* (1865) als referentiekaders voor de noodzaak van verandering.

### III. Taalkundige Observaties en Spelling.

Een aanzienlijk deel van de ingezonden brief is gewijd aan de Nederlandse taal en de destijds vigerende spellingkwesties.

- **De 'zachte g':** Cremer spreekt zijn bezorgdheid uit over het verdwijnen van de "zachte g" uit de uitspraak en de literatuur. Hij verzet zich tegen de "hottentotsche" neiging om letters naast elkaar te plaatsen die de taal ontsieren.
- **Eigenzinnigheid in spelling:** De auteur verklaart dat hij zich niet strikt zal houden aan de "aangenomen regels" (zoals die van de woordenlijst van De Vries en Te Winkel) als deze indruisen tegen zijn gevoel voor de taal. Hij noemt specifiek het gebruik van de 'g' in woorden zoals "ligt" en "digt" om onderscheid te maken in betekenis met "licht" en "dicht".
- **Literaire vrijheid:** Er wordt verwezen naar "Vlotens Dicht en Ondicht" en de discussie over het al dan niet volgen van de heersende spellingnormen door belletrie-schrijvers.

### IV. De Toestand van het Nederlandse Toneel.

Ten slotte reflecteert Cremer op de kwaliteit van de podiumkunsten in Nederland.

- **Emma Berthold:** Hij noemt zijn stuk *Emma Berthold*, geschreven voor de nieuwe schouwburg in Rotterdam, en merkt op dat de ontvangst varieerde van "algeheele afkeuring" tot "buitengewoon groot succes".
- **Zuivering van het toneel:** Zijn drijfveer is het "zuiveren" van het toneel van de "gruwelen en onzinnigheden" die vaak aan het volk worden vertoond.
- **Oproep aan schrijvers:** Hij moedigt andere schrijvers aan om goede, klassieke stukken te schrijven en te zorgen voor een juiste opvoering daarvan, om zo de bloei van het toneel te bevorderen en de "wanmaak" te verdrijven.

---

#### Belangrijke Citaten:

"Het is treurig, heel treurig, dat die arme, bleeke, naar ziel en lichaam verwaarloosde kinderen intusschen nog maar altijd op vele plaatsen 15 en meer uren daags moeten werken."

"Men in Nederland menschen doemt tot machines, tot wezens dikwijls beneden het redeloze dier."

"Een wet ten behoeve dier kinderen tegelijk een wet zal zijn in het waarachtig belang der volksontwikkeling en zoo ook in het belang der nijverheid."

"Schrijft mannen, schrijft goede stukken, zorgt voor een juiste opvoeding er van... en gij zult den bloei van ons tooneel bevorderen en den wansmaak verjagen uit de leerschool voor het volk."

## II.

Mijnheer de Spectator!

Gij herinnert u het doel van mijn schrijven, namelijk om op eenige vragen die mij in den laatsten tijd gedaan werden, het antwoord te geven.

Ik spreek maar ter loops van sommige aanzoeken, om pas verschenen boeken te beoordeelen, o. a. een werk van Ds. Adama van Scheltema, getiteld: Wat ik goeds zag in den vreemde, 'tgeen ik reeds goed zou willen noemen, omdat het goede op te merken in mijn oog heel goed is, — ook het goede niet in den vreemde. — Maar immers ik ben geen recensent en al heeft een geestig vriend eens beweerd dat men zulke dingen niet zeggen moet, ik zeg het toch nog maar even heel zachtjens aan u, mijnheer de S. in de hoop dat men mij daardoor niet meer met de toezending van werken ter beoordeeling vereeren zal.

Maar de fabriekskinderen! Komt daar nu niets van? Is dat al doodgebloed? Is die commissie van onderzoek.....?

Stil, dat zijn vragen die zeer doen. Niet waar, 't gaat langzaam, alles zeer langzaam in ons lieve vaderland! Misschien heeft het zijn goede zijde, maar — 't is treurig, heel treurig, dat die arme, bleeke, naar ziel en lichaam verwaarloosde kinderen intusschen nog maar altijd op vele plaatsen 15 en meer uren daags moeten werken, dat ze nog maar altijd niets NIEETS kunnen leeren, en dat men in Nederland menschen doemt tot machines, tot wezens dikwijls beneden het redelooze dier. — Wij moeten geduld hebben. Ik vernam dat onze minister van Binn. Zaken al gedurig naar den uitslag van het onderzoek der commissie heeft gevraagd. Maar, de commissie zal waarschijnlijk niet altijd haar tijd beschikbaar hebben

der commissie heeft gevraagd. Maar, de commissie zal waarschijnlijk niet altijd haar tijd beschikbaar hebben voor de taak die zij gaarne uit plichtgevoel of mensche-  
lievendheid aanvaardde en vermoedelijk heeft zij te kampen met velerlei natuurlijke bezwaren. Doch — geduld! de tijd komt waarin zij erkennen zal dat er verandering noodig is; erkennen, dat die arme kleinen nimmer kloeke mannen en vrouwen, nimmer knappe werklieden kunnen worden; misschien zelfs zal zij zich losrukken van de hoogst twijfelachtige cijfers in dezen, om, getroffen door zooveel ellende naar ziel en lichaam, van onze regeering te vragen een wet ter regeling van den arbeid der fabriekskinderen.

Maar die regeering, mag zij de Nederlandsche industrie aan banden leggen.....?

# SCHE SPECTATOR.

ONDER MEDEWERKING VAN

Mr. J. DE WITTE VANCITTEB, J. J. CREMER, A. ISING, G. KELLER, L. MULDER  
VAN DER AA, DE OUDE HERR SMIT, en Mr. C. VONMAER.

rhem  
en alle

Prijs per 3 maanden f 3, franco per post f 3.15. Men abonneert zich voor den geheelen  
Jaargang. Advertentien worden berekend tegen 10 Centsden regel behalve het regel-  
regt. Buitengewoon groote letters worden berekend naar de plaats, welke zij beslaan.

door  
3. —  
entie.

elijk  
daan

ken,  
een  
tik  
goed  
u in  
t in  
sent  
men  
nog

O die oude, zoo dikwijls beantwoorde vraag! En dat  
antwoord: Ja gewis, als die banden noodig zijn ter  
handhaving van de maatschappelijke rechten; als zij  
strekken om den mensch te binden aan wat goed is, en  
leiden tot veredeling van den geest. Ja, voorzeker mag  
zij dat, wanneer zoo groot een aantal vertegenwoor-  
digers der industrie gedurig daarom vragen, ten volle  
verzekerd dat een wet ten behoeve dier kinderen tege-  
lijk een wet zal zijn in het waarachtig belang der volks-  
ontwikkeling en zoo ook in het belang der nijverheid.  
Hoe, daar is een wet in Nederland die den armen vader  
tot den kerker veroordeelt, dewijl hij een brood stal  
voor zijn behoeftig gezin. Ja, hem wordt de vrijheid  
benomen, dat eischt..... de bakker die zijn brood mist.  
Rechtvaardig! zeer rechtvaardig! Maar uw burgerrechten,  
uw rechten als menschen, arme, arme kinders! Doch  
geduld, nog een kleinen tijd en uw arbeid zal verligt  
en uw geest zal ontwikkeld worden, en misschien — als  
gij later knappe werklieden wordt, dan krijgt ge ook  
nog wel iets meer te eten dan nu slechts aardappels met

UWE rechten als menschen, arme, arme kinders! Doch geduld, nog een kleinen tijd en uw arbeid zal verligt en uw geest zal ontwikkeld worden, en misschien — als gij later knappe werklieden wordt, dan krijgt ge ook nog wel iets meer te eten dan uw slechte aardappels met mosterd en uw kleffe poffers met kalk.

Maar geloof gij dan — zoo klinkt alweder een vraag — dat onze fabrikanten gevoellooze menschen zijn, doof en blind voor den toestand der armen die hun dienen, dieuen voor een loon dat de ouders dier kleinen een bloedgeld moest zijn — arme ouders, treurig overschot van een geslacht fabriekskinderen dat verging.

Neen, NEEN, zeg ik u. In gemoede houd ik vol dat het gevoeligste hart kan wonen in de borst van hem die zijn zaak ziet bloeien ook ten koste van het arme jonge leven. Gewoonte, ziet ge, dat is de dommekracht die hen deed voortgaan tot nog voor weinig tijd, dat is de doffe bril waardoor men in die kinderen machines zag, werktuigen en niet veel meer.

„Marie, geef dien armen drommel daar op straat 'en boterham, 't is beroerd zooals dat kind d'r uitziet — zoo'n wurm!”

En dat kind werkte bij mijnheer zelf in de fabriek. „Ja ziet ge, IN DE FABRIEK is 't natuurlijk dat ze er zóo uitzien, maar op straat en voor het raam van je huiskamer, nee, dát maakt een verschil, dat doet waarachtig zeer.”

Ja ZELF, omdat het oog er niet aan gewend en het hart toch goed is. Geduld dan kinderen, het grootste deel uwer heeren en meesters beseft al dat gij tot wat meer zijt geboren dan gij nu worden kunt, die heeren beseffen al dat uw belang ook het hunne wordt, als ze zien naar den fabriekswerkman ginds in het praktisch nijvere Engeland. Geduld maar, uw meesters, al doen er sommigen reeds veel om uw lot te verbeteren, ze kunnen nú nog niet alles wat ze willen — de meesten hunner althans — want ziet ge, daar is een andere

macht die hen tot nu toe weerhoudt: de concurrentie, een macht.....

Maar arme fabriekskinderen, wat praat ik tot u; al kondt gij den Spectator lezen, ge zoudt er geen woord van verstaan; neen, mijnheer de Spectator, tot u is het dat ik spreek, en door u tot hen, die zoo dikwijls en ernstig vragen: Wat wordt er van de zaak der fabriekskinderen?

En het antwoord er op, vat ik nog eens saam in deze woorden: Wat elders noodzakelijk was zal ook hier blijken noodig te zijn; wat elders de schoonste vruchten oplevert (\*) mag hier niet ontbreken. Nog een wijle geduld! — Voor de eer van Nederland, en — wij moeten het dankbaar erkennen — met den wensch van vele, ook der eerste fabrikanten, gaan wij een betere toekomst te gemoet want, daar moet, daar zal een wet komen ten behoeve van het ongelukkige fabriekskind, een wet ter handhaving van de menschelijke rechten en ter bevordering van den bloei der Nederlandsche industrie.

Een vraag van geheel anderen aard klonk menigmaal: Hoe schrijf je voortaan, heelemaal woordenboeks? of.....?

't Zou voor een belletrist, die zich volstrekt niet inbeeldt een taalkenner te zijn, misschien verstandiger wezen, om dit chapitre in uw weekblad blauw blauw te laten, doch de zaak der spelling raakt den auteur zoo van nabij, dat hij, — om niet inconsequent te schijnen wanneer hij zich afwijkingen veroorlooven gaat — zich wel eens openlijk verklaren mag. — En zoo antwoord ik dan gaarne: dat ik op gezag — ja op gezag — in vele woorden meer letters zal schrijven dan ik gewoon was; ik wil de vorsten lang laten regeeren, en aan een adellijke een l meer geven dan aan een edeling of zelfs aan een koning — ofschoon ik het niet rechtvaardig

lijke een l meer geven dan aan een edeling of zelfs aan een hemeling — ofschoon ik het niet rechtvaardig vind. De trotsche paauw zal ik met genoeg kortwieken en met plezier aan alle draaijers en vleijsers een been ontnemen, op gevaar af dat men ze niet meer kennen zal. Wat mij betreft ik had er echter niet aan getornd om een mooie vrouw heelemaal van de been te helpen en had haar in allen geval — indien ze dan wat van haar mooi moest verliezen — veel liever de i ontnomen, en mooje in plaats van mooie gezet. Al die klukletters naast elkaar, 't is hottentotsch en een fraaijheid om in te verbiesteren, zei Toon de kruier — misschien lauderig omdat hem ook al z'n been onttutseld was.

Maar ik ben bedroefd over de toekomst der g. Onze dierbare moedertaal wordt naar de keel gedrongen; die zachte g moet verdwijnen, de g die ons herinneren moest: spreek toch vóór in den mond en niet als de schreeuwens die de „levendiche schchellevisch” venten en de „maachchies acht om een dubbeltje, pak ze maar wech!” 't is treurig, maar, als de wetenschap: leve de ch zegt, dan zat ik haar gaarne gunnen zich te warmen aan een kachel zonder g, en te lachen ook al zonder g, lachen zelfs om de dwaasheid dat ik laatst een lief maar onnoozel kind hoorde voorlezen: „hij zat bij de kachhel .....vreeslijk te lac-hen.

Doch dit gepraat zou in 't geheel niets beduiden indien ik mij niet wilde verklaren omtrent een paar woorden, waarin ik de g zal blijven gebruiken in weerwil van de aangenomen regels. Ik bedoel de woorden ligt voor niet zwaar, en dicht voor toe. Het onderscheid wensch ik

---

(\*) Zie de sprekende berichten van Mr. Samuel le Poole, in de Economist van 1865 en vroeger.

---

bij de lezing niet twijfelachtig te hebben. Wanneer ik straks geschreven had: geduld kinderen, uw arbeid zal verlicht worden, dan had men een oogenblik aan meer dag- of kunstlicht in de fabrieken kunnen denken, 'tgeen toch waarlijk de bedoeling niet was. En gesteld eens dat daar geschreven staat: „Het boek is dicht,” zou hij die van Vlotens Dicht en Ondicht bezit, niet een oogenblik in de war kunnen komen, even als de vriend in de residentie die een beklag ontving uit een der noordelijke provincies, en wel ter oorzake dat aan een Hagenaar een onderscheiding was te beurt gevallen waarop de noordelijke meer aanspraak meende te hebben, en de vriend nu las: „maar geen wonder hij is dichter bij het Hof.” De vriend wist niet dat Z. M. er een privaat dichter op nahield. Nu wil ik gaarne aanstonds toestemmen, dat men zóo kan schrijven dat een vergissing niet ligt mogelijk wordt, doch, waar op den regel de ch voor de t de uitzonderingen gelden: behalve in de regelmatige vervoeging der werkwoorden wier stam op een g eindigt, en, in de zelfstandige naamwoorden door achtervoeging van te gevormd van bijvoegelijke naamwoorden uitgaande op g; daar mag mijns inziens nog wel déze derde uitzondering gelden: en behalve in de woorden ligt en digt — voor niet zwaar en toe — die eensluidend als de woorden licht en dicht maar verschillend van beteekenis zijn.” En nu, terwijl ik het geen gevaar acht dat men mijn derde uitzondering ligt en digt zal noemen, omdat zij juist daardoor tot een zekere bekendheid zou geraken, stap ik van dit onderwerp af, om met blijdschap de woordenlijst der Ned. taal van de wakkere heeren de Vries en te Winkel te begroeten. Gaven zij dikwijls gaarne de verzeke- ing dat zij hun werk niet als verbindend willen beschouwd

begroeten. Gaven zij dikwijls gaarne de verzekering dat zij hun werk niet als verbindend willen beschouwd hebben, zij zullen, ik ben er zeker van, ook deze afwijking waar men die volgt, gaarne eerbiedigen.

En nu ten slotte die vele vragen naar aanleiding van de schier algeheele afkeuring van mijn jongste tooneelwerk aan de eene, en het buitengewoon groot succes er van aan de andere zijde. Ik zal er niet op antwoorden, alleen wil ik met het oog op mijn vaderstad, voor de inwijding van wier nieuwen schouwburg ik mijn Emma Berthold heb geschreven, openlijk den wensch uiten, dat een reeks van zestien voorstellingen er van te Rotterdam, haar de overtuiging zal hebben geschouwen, dat de auteur zich de taak in waarheid niet ligt heeft geacht, maar ter eere van Arnhem - en mocht het zijn van het Ned. tooneel — getracht heeft het beste te schenken wat hij te schenken had. Niets anders dan de zucht om zoo mogelijk ons tooneel te helpen zuiveren van de gruwelen en onzinnigheden die er zoo dikwijls den volke worden vertoond, spoorde hem aan om het, in ons land waarlijk niet uitlokkende veld te bearbeiten, en, als ik nu met blijdschap verneem, dat een schoon oorspronkelijk werk van onzen genialen Schimmel zoo groote scharen naar den schouwburg lokt, dan word ik gedrongen om allen die hun volk liefhebben en zich krachtig tot die taak gevoelen, krachtiger dan ik, luide toe te roepen: Schrijft mannen, schrijft goede stukken, zorgt voor een juiste opvoering er van, even als onze classieken daarvoor zorgden, en, gij zult den bloei van ons tooneel bevorderen en den wansmaak verjagen uit die leerschool voor het volk.

den Haag, 22 Jan. 66.

J. J. CREMER.